

این نوشته، ادامه مباحث مربوط به کعبه و مسجدالحرام و چهارمین بخش آن است. در این شماره نیز مانند شماره های پیشین، سعی شده است آنچه از آیات، مربوط به اسرار و معارف حج در قرآن آمده، ارائه شود: حج در لغت به معنای قصد کردن است. و در عرف شرع به معنای قصد کعبه نمودن به هدف تقرب به خدای تعالی با انجام اعمال خاص در زمان و مکان خاص است. حج مرکب از سیزده عمل عبادی است که کلیات اکثر این سیزده عمل در قرآن مورد اشاره و تفصیل آن، در روایات توسط پیامبراکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام بیان شده است.

آثار حج

الف - آثار مادی حج دارای منافع مادی و اقتصادی برای مسلمانان: وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا... لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ... حج: 27 و 28 «منافع» در این آیه شامل منافع مادی و معنوی می باشد. ذَلِكَ وَ مَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ * لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى ثُمَّ مَحِلُّهَا إِلَى الْبَيْتِ الْعَتِيقِ . حج : 32 و 33 در اینکه مقصود از «شعائرالله» در آیه بالا چیست، مفسران سه احتمال گفته اند: تمام معالم دین، خصوص مناسک حج یا خصوص دامهای قربانی. (1) نکته پیشگفته بر اساس احتمال دوم است. گفتنی است، در این صورت معنای لَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى... این است که مناسک حج وسیله کسب در آمد و تجارت برای شما مسلمانان است. (2) آمدن مشرکان به مکه در مراسم سالانه حج، دارای ره آوردهای اقتصادی برای مکیان؛ از جمله مسلمانان بود: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هَذَا وَ إِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيَكُمْ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ... .توبه : 28

ب - آثار معنوی حج، سبب آمرزش گناهان، در صورت رعایت تقوا است: وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَّعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى... .بقره :

203

امام صادق علیه السلام در باره آیه بالا فرمود: حج گزار بر می گردد بدون اینکه هیچ گناهی داشته باشد. (3) نیز نک : حج کامل - آثار حج کامل و فلسفه حج

آداب سفر حج

لزوم تهیه زاد و توشه (پوشاک، خوراک و...) برای سفر حج (و پرهیز از تحمیل نیازمندی های خود بر گرده دیگران):
و زاد و توشه ای برای خود تهیه نمی کردند و از امکانات دیگران استفاده می کردند و احیانا فکر می کردند چون میهمان خدا هستند، خداوند خود بدون واسطه نیازمندی های آنان را متکفل خواهد شد. در ردّ این پندار و عمل آنان، خداوند فرمود:

«زاد و توشه بردارید» و به دنبالش به تهیه زاد و توشه معنوی (تقوا) فرمان داده است. (4)

نیز نک : رهبری در حج

ابراهیم علیه السلام و حج حج، یادگاری از شریعت ابراهیم علیه السلام :
وَ إِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ... وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ... حج : 27 - 26
حضور هر ساله ابراهیم علیه السلام در مراسم حج زمانش:
وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ... حج : 27
«يَأْتُوكَ» فعل مضارع و مفید استمرار است.
نیز نک : دعوت به حج

اخلاص در حج لزوم انجام و اتمام حج فقط برای خدا:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ... بقره : 196
...وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ... آل عمران : 97

اقسام حج

الف - حج اصغر و حج اکبر تقسیم شدن حج به دو قسم «حج اصغر» (عمره مفرده) و «حج اکبر» (انواع سه گانه حج) به اعتبار عید قربان و عدم آن:
وَ أَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ... توبه : 3
در روایات متعدّد آمده است: حج اکبر روز عید قربان و حج اصغر عمره است (5) و در روایات دیگر آمده است:
«حج اکبر» روز عرفه، مشعر و رمی جمرات در منا است، و حج اصغر عمره است. (6)

ب - حج تمتّع و غیر تمتّع تقسیم شدن حج به حجّ تمتّع و غیر تمتّع (افراد و قران) به اعتبار مجاورت حج گزار با حرم و مسجدالحرام و عدم مجاورت با آن:
...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ... ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ... بقره : 196

حج تمتّع، فریضه ساکنان غیر حرم و غیر مجاور با مسجدالحرام:
...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ... ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ... بقره : 196

فضیلت بیشتر حج تمتّع نسبت به سایر اقسام حج (افراد و قران):
...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ... ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ... بقره :

از اینکه در میان اقسام حج، فقط حج تمتّع در قرآن ذکر شده است، می توان استفاده کرد که این نوع از حج، برتر از سایر اقسام آن است. زراره از امام صادق علیه السلام نقل کرده است که آن حضرت فرمود: «الْمُتَّعَةُ وَاللَّهِ أَفْضَلُ وَبِهَا نَزَلَ الْقُرْآنُ وَجَرَتِ السُّنَّةُ»؛ «به خدا سوگند، متعه (حج تمتّع) برتر است و در موردش قرآن نازل گشته و سنت بر آن جاری شده است.» (7)

پیش بینی قرآن در باره امکان مخالفت با تشریع حج تمتّع و انکار آن از سوی برخی مسلمانان: ...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ... ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ. بقره : 196

مرحوم علامه طباطبایی فرموده است: بیان شدید اللحن در پایان این آیه، با اینکه آغاز آن در بر دارنده چیزی جز بیان یک حکم در باره حج نیست. حاکی از آن است که مخاطبان آن ممکن است چنین حکمی را انکار کرده یا در مورد آن توقف خواهند نمود، و در واقع چنین امری هم اتفاق افتاد؛ زیرا حج در میان احکامی که در اسلام تشریع شده، از زمان ابراهیم علیه السلام وجود داشته و آنان با آن مأنوس بودند و اسلام هم آن را به همان نحوی که بود، تا اواخر زندگی پیامبر صلی الله علیه و آله امضا کرده بود و لذا پذیرش هرگونه تغییری در مورد آن، برای شان آسان نبود و به همین دلیل، (حج تمتّع) مورد انکار واقع شده و در جان بسیاری از آنان جای نگرفته است. (8)

الگوهای حج

ابراهیم واسماعیل و اهل بیت پیامبر صلی الله علیه و آله الگوهای مردم در حج و چگونگی انجام مناسک آن: ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ... بقره : 199

امام صادق علیه السلام فرمود: مراد از «النَّاسُ» ابراهیم و اسماعیل علیهما السلام است و در روایت دیگر از امام حسین علیه السلام نقل شده که فرمود: مراد از «النَّاسُ» ما (اهل بیت) هستیم. (9) روشن است آنچه در این دو روایت آمده، بیان کامل ترین مصادیق «النَّاسُ» است.

امتیازطلبی در حج امتیازطلبی قریش و هم پیمانانشان در حج:

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ... بقره : 199

عده ای از مفسران گفته اند: این آیه خطاب به قریش و هم پیمانان ایشان است که معتقد بودند؛ چون اهل حرم و اهل الله هستند، نباید از حرم خارج شوند و لذا وقوف به عرفات را ترک می کردند! خداوند به آنان فرمان داد وقوف به عرفات را انجام دهند و مانند سایر مردم، از عرفات به سوی مشعر کوچ کنند و در انجام مناسک حج برای خود امتیازی قائل نشوند. (10)

لغو هرگونه امتیاز طلبی در حج:

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ... بقره : 199

امنیت در حج امنیت کامل و همه جانبه، ازپیش نیازهای اساسی برای انجام حج:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ... وَ مَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا

آل عمران : 97 - 96

از اینکه در آیه شریفه، پیش از بیان وجوب حج، امنیت همه جانبه کعبه و حرم مورد تأکید قرار گرفته است می تواند اشاره به نکته یاد شده باشد.

امنیت (از دشمن، بیماری و هر نوع موانع دیگر) دارای نقش اساسی در اتمام و انجام کامل حج:
وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُخْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لَا تَحْلِقُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ فَإِذَا أَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ... بقره : 196

از امام صادق علیه السلام در باره ثروتمندی که هرگز حج بجا نیاورده، پرسیدم. حضرت فرمود: چنین شخصی، از کسانی است که خداوند درباره آنان فرمود: آنان را کور محشور می کنیم

اهمیت حج حج، فریضه ای بس مهم و ارزشمند:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَمَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ . آل عمران : 97
ذکر «وَمَنْ كَفَرَ» به جای «وَمَنْ تَرَكَ»، بیانگر اهمیت فوق العاده حج می باشد؛ به این معنا که ترک آن مستلزم کفر است.

حج گزاران، حق خداوند بر عهده توانمندان:

...وَلِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... آل عمران : 97
حج و مناسک آن، جلوه آشکار هدایت و راهنمایی خداوند:
وَالْبُذُنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ... كَذَلِكَ سَخَّرَهَا لَكُمْ لِتُكَبِّرُوا اللَّهَ عَلَى مَا هَدَاكُمْ... مائده : 36 - 37
حج و مناسک آن، از مقدسات و شعائر الهی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَ لَا الْهَدْيَ وَ لَا الْقَلَائِدَ وَ لَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلاً مِنْ رَبِّهِمْ وَ رِضْوَانًا... مائده : 2
وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ * لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ... ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ وَ لِيُوفُوا نُدُورَهُمْ وَ لِيُطَوُّوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ * ذَلِكَ وَ مَنْ يَعْظَمْ حُرُمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ... مائده : 27 - 30

حج میدان انجام اعمال خیر و کسب توشه برای آخرت:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَ مَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمْهُ اللَّهُ وَ تَزُودُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى... بقره : 197

نیز نک : اهمیت مناسک حج

برائت از مشرکان در حج اعلان برائت و بیزاری خدا و رسول صلی الله علیه و آله از مشرکان، در مراسم حج سال نهم هجری:

وَ أَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ... توبه : 3
موسم حج فرصتی مناسب برای برائت از مشرکان و اعلان مواضع اسلام در برابر کفر:
وَ أَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ... توبه : 3

بزرگترین روز حج عید قربان (دهم ذی حجه) بزرگترین روز حج:

وَ أَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ... توبه : 3
معاویه بن عمار گوید: از امام صادق علیه السلام در باره «يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ» پرسیدم، حضرت فرمود: آن، روز عید قربان است. (11)

اعلان برائت خدا و رسول صلی الله علیه و آله از مشرکان در بزرگترین روز حج (عید قربان حج سال نهم هجرت):
وَ أَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ... توبه : 3
پیامبراسلام صلی الله علیه و آله و حج
دعوت مردم به حج، از سوی پیامبراسلام صلی الله علیه و آله (در سال دهم هجرت):

وَ أَذُنٌ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ... حج : 27

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: رسول خدا صلی الله علیه و آله ده سال در مدینه اقامت کرد و به حج نرفت، سپس خدای عز و جل بر حضرت آیه وَ أَذُنٌ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ... را نازل کرد. در پی این، پیامبر صلی الله علیه و آله منادیان را فرمان داد که با صدای بلند اعلان کنند که رسول الله صلی الله علیه و آله امسال به حج می روند. (12)

تجارت در حج جایز بودن کسب و تجارت در حج:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ... لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ. بقره : 198 - 197

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ... وَ لَا آمِينَ النَّبِيِّ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ... مائده : 2
مقصود از ابتغای فضل پروردگار، پرداختن به تجارت است. (13)

ترک حج ترک فریضه حج، با وجود استطاعت، مستلزم کفر (عملی):

... وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ . آل عمران : 97

ترک حج سبب محرومیت خود انسان از هدایت و برکات خانه خدا:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَ هُدًى لِّلْعَالَمِينَ... وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا
وَ مَنْ كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ. آل عمران : 97 - 96

ترک حج، از سوی ثروتمندان مستطیع، سبب کوری باطن آنان در قیامت:

وَ مَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى. طه : 124

معاویه بن عمار می گوید: از امام صادق علیه السلام در باره ثروتمندی که هرگز حج بجا نیاورده، پرسیدم. حضرت

فرمود: چنین شخصی، از کسانی است که خداوند درباره آنان فرمود: آنان را کور محشور می کنیم: «هُوَ مِمَّنْ قَالَ

اللَّهُ تَعَالَى: وَ نَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى» راوی گوید: هنگامی که امام صادق علیه السلام مرا از این سخن

شگفت زده دید، فرمود: مقصود این است که خداوند او را از درک و شناخت راه حق باز می دارد:

«أَعْمَاهُ اللَّهُ عَنْ طَرِيقِ الْحَقِّ». (14)

تأخیر حج (حجة الاسلام) تا فرارسیدن مرگ، موجب کور محشورشدن در عالم آخرت:

وَ مَنْ كَانَ فِي هَذِهِ أَعْمَى فَهُوَ فِي الْآخِرَةِ أَعْمَى وَ أَضَلُّ سَبِيلًا. اسراء : 72

ابو بصیر گوید: از امام صادق علیه السلام در باره آیه «وَمَنْ كَانَ...» پرسیدم. حضرت فرمود: این درباره کسی است که حج واجب خود را تا آنگاه که مرگش فرا رسد، به تأخیر اندازد. چنین شخصی در قیامت کور محشور می شود: «ذَلِكَ الَّذِي يُسَوِّفُ نَفْسَهُ الْحَجَّ؛ يَعْنِي حَجَّةَ الْأَسْلَامِ حَتَّى يَأْتِيَهُ الْمَوْتُ». (15)

تقوا در حج کسب تقوا در حج، عالی ترین کار نیک و بهترین توشه معنوی:
الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَغْلَمْهُ اللَّهُ وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى... بقره : 197

رعایت تقوا در حج فرمان مؤکد خداوند:
يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلَةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اتَّقَى... وَ اتَّقُوا اللَّهَ... بقره : 189

وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ... وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَأَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ... بقره : 196
الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَمَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَغْلَمْهُ اللَّهُ وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى وَ اتَّقُوا اللَّهَ... بقره : 197
وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَ اتَّقُوا اللَّهَ... بقره : 203

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَ لَا الْهَدْيَ وَ لَا الْقَلَائِدَ وَ لَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامَ... وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى... وَ اتَّقُوا اللَّهَ... مائده : 2
...وَ حَرَّمَ عَلَيْكُمْ صَيْدَ الْبَرِّ مَا دُمْتُمْ حُرُمًا وَ اتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ. مائده : 96
ذَلِكَ وَ مَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ تَقْوَى الْقُلُوبِ... لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَ لَا دِمَاؤُهَا وَ لَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى مِنْكُمْ... مائده : 37 - 32

تکرار حج شایسته بودن تکرار حج و عمره و زیارت خانه خدا:
وَ إِذْ جَعَلْنَا الْبَيْتَ مَثَابَةً لِّلنَّاسِ... بقره : 125
«مَثَابَةً»، از ثوب، به معنای رجوع به حالت سابق (مفردات راغب) و موضع سابق و مکان سابق آمده است. مثابه بودن خانه خدا، معنایش رجوع مکرر به آن است. (16)

حج بذلی واجب شدن حج بر انسان در صورت تأمین هزینة آن توسط شخص دیگر:
...وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... آل عمران : 97
محمد بن مسلم گوید: از امام صادق علیه السلام در باره ...وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ... پرسیدم، حضرت فرمود:
«مقصود از مَنْ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا... داشتن مالی است که بتواند با آن حج انجام دهد. گفتم اگر بر کسی مالی عرضه شود که با آن حج انجام دهد، اما او شرم کند (حکمش چیست؟) حضرت فرمود: این شخص مستطیع است. (17)

حج پیاده برتری حج پیاده نسبت به حج سواره:

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ ... حج : 27
از تقدیم ذکری «رجالاً» بر «وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ» می توان برتری حج پیاده بر حج سواره را استفاده کرد. (18)

حج در تاریخ رایج بودن انجام حج در عصر و شریعت ابراهیم علیه السلام :
وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ . حج : 27
دعوت عمومی ابراهیم علیه السلام از مردم به زیارت خانه خدا و انجام مناسک حج :
وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ . حج : 27
انجام مناسک حج امری رایج در عصر شعیب و موسی علیه السلام :
قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حِجَجٍ ... قصص : 72
(موسم) حج مبدأ تاریخ در عصر شعیب و موسی علیه السلام :
قَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُنْكِحَ إِحْدَى ابْنَتَيَّ هَاتَيْنِ عَلَى أَنْ تَأْجُرَنِي ثَمَانِي حِجَجٍ ... قصص : 72
اجتماع بزرگ مسلمانان و مشرکان در حج و عید قربان سال نهم هجرت، در سر زمین منا و اعلان برائت خدا و رسول صلی الله علیه و آله به مشرکان:

وَأَذِّنْ مِنَ اللَّهِ وَرَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَرَسُولُهُ ... توبه : 3
در روایات متعدد آمده است که: مقصود از «يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ» روز عید قربان است. (19) از دسته ای از روایات استفاده می شود که مقصود از آن، خصوص عید قربان سال نهم هجرت است و علت اینکه این روز «يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ» نامیده شده، این است که در آن سال، مسلمانان و مشرکان در کنار هم حج به جای آوردند و بعد از آن، دیگر مشرکان از انجام حج ممنوع شدند. (20)
نیز نک : حج در عصر جاهلیت

حج تمتع

اجزای حج تمتع حج تمتع ترکیب یافته از دو جزء عمره تمتع و حج تمتع:
...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ... بقره : 196
مقدم بودن عمره تمتع بر حج تمتع:
...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ... بقره : 196
حلال شدن محرمات احرام پس از انجام اعمال عمره تمتع و پیش از احرام حج:
...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ ... بقره : 196
نیز نک : اقسام حج

حج در عصر جاهلیت رایج بودن حج، در عصر جاهلیت:
يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلَةِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ وَ لَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَ لَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى
وَ أَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا ... بقره : 189

«وَلَيْسَ الْبِرُّ...»، اشاره دارد به عمل خرافی مشرکان عصر جاهلیت، که بر اساس آن، وقتی برای حج محرم می شدند، از راههای معمول وارد خانه هایشان نمی شدند، بلکه از نقبهای ایجاد شده در پشت خانه ها وارد می

شدند.

ورود شخص مُحرم به خانه، نه از راههای معمول، بلکه از نقب های پشت آن، نشانه برّ و نیکی نزد مشرکان عصر جاهلیت:

...وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَ لَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَ أَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا... . بقره : 189

آمیختگی مراسم حج و قربانی با مظاهر شرک و بت پرستی، در عصر جاهلیت:

وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ... وَ أَحِلَّ لَكُمْ الْأَنْعَامَ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ... . حج : 30 - 27

گرچه خطاب «فَاجْتَنِبُوا» عام است؛ اما قرار گرفتن آن در میان آیات حج، آنگونه که برخی مفسران هم گفته اند، اشاره دارد به عمل مشرکان در حج، که به قصد تقرب به بت ها، قربانی می کردند و خون آن را به سر و روی بت ها می مالیدند و خداوند این عمل آنان را پلیدی نامیده است. (21)

وجود شعارهای شرک آمیز و ضدّ توحیدی در مراسم حج عصر جاهلیت:

وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ... وَ اجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ... . حج : 30 - 27

برخی از مفسران گفته اند «...وَ اجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ...» اشاره دارد به تبلیه شرک آلود مشرکان عصر جاهلیت، که می گفتند: «لَبَّيْكَ اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ لَا شَرِيكَ لَكَ إِلَّا شَرِيكَ هُوَ لَكَ تَمَلِّكُهُ وَ مَا مَلَكَ» (22)

گناه پنداشتن کسب و تجارت در حج توسط مشرکان عصر جاهلیت:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ... لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ. بقره : 198 - 197

«لَيْسَ عَلَيْكُمْ»، در ردّ پندار مردم عصر جاهلیت است که فکر می کردند پرداختن به کسب و تجارت در حج روا نیست.

پرهیز مردم عصر جاهلیت (قریش و هم پیمانانشان)، از وقوف به عرفه:

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ... . بقره : 199

یک تفسیر در باره آیه بالا این است که این آیه در ردّ قریش و هم پیمانانشان است که فکر می کردند چون اهل حرم و اهل الله هستند، نباید از حرم خارج شوند و در عرفات وقوف نمایند و لذا تنها در مشعر وقوف می کردند و... (23)

پرداختن قریش به ذکر و نقل مفاخر و آثار پدران خود در منا پس از انجام حج:

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا... . بقره : 200

طبق روایتی از امام باقر علیه السلام در تفسیر این آیه، قریش پس از فراغ از مناسک حج در منا اجتماع می کردند و به ذکر مفاخر و آثار پدران خود می پرداختند. خدای تعالی به آنان فرمود: به جای ذکر مفاخر پدران خود، خدا را یاد کنید. (24)

طواف خانه خدا، بدون هیچ پوشش و لباس و با سوت و کف توسط قریش در عصر جاهلیت:

وَ مَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ إِلَّا مُكَاءٌ وَ تَصْدِيَةٌ... . انفال : 35

گروهی از مفسران گفته اند: آیه بالا اشاره دارد به عمل قریش که خانه خدا را بدون پوشش و لباس و با سوت و کف طواف می کردند. (25)

مبارزه قرآن با انحرافات و خرافات راه یافته به حج، در عصر جاهلیت:

وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا وَ لَكِنَّ الْبِرَّ مَنِ اتَّقَى وَ أَتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا... . بقره : 189
الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ... لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلاً مِنْ رَبِّكُمْ . بقره 198 -
197

ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَ اسْتَغْفِرُوا اللَّهَ... فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ
ذِكْراً . بقره : 200 - 199

حج فاسد لزوم به پایان رساندن حج، حتی پس از فاسد و باطل شدن آن:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ... . بقره : 196

از اطلاق «اتِمُّوا الْحَجَّ» استفاده می شود: حتی اگر به دلیلی حج فاسد و باطل شد، باید آن را به پایان برد. (26)

تباه و بی نتیجه بودن حج دنیا طلبان:

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَأَذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْراً فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَ مَا لَهُ فِي
الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ . بقره : 200

حج قران و افراد جایز نبودن حج قران و افراد جز برای اهل مکه و حاضر در آن:

...فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ إِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ... ذَلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ أَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ... . بقره :

196

امام رضا علیه السلام فرمود: (حج) قران و افراد که عامه (اهل سنت) انجام می دهند، جز برای اهل مکه و

حاضران در آن، جایز نیست... ؛ زیرا خدای تعالی فرمود: وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ... . (27)

حج کامل

دعوت خداوند از مومنان به اتمام حج و عمره و انجام کامل آن:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ... . بقره : 196

آثار حج کامل پاک شدن از گناهان، از آثار حج کامل:

وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى... . بقره :

203

محمد بن مسلم گوید: از امام باقر علیه السلام در باره سخن خدا: فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا

جِدَالَ فِي الْحَجِّ... پرسیدم، حضرت فرمود: ای محمد، خداوند با مردم شرطی کرده و برای آنان شرطی را پذیرفته

است و هرکس با خداوند وفا کند، خدا با او وفا کند. گفتم شرطی که با آنان کرده چیست؟ و شرطی که برای آنان

پذیرفته کدام است؟ فرمود: اما شرطی که با آنان کرده این است که فرمود: ...الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ

فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ... و اما شرطی را که برای مردم پذیرفته این است که فرمود:

...فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى... فرمود: «شخصی که به شرط خدا

وفا کند» از حج برمی گردد بدون این که گناهی بر دمه او باشد. (28)

نیز نک : فلسفه حج

«هر گاه مُحرم شدی برتو است که: تقوای الهی را رعایت کنی و زیاد ذکر خدا بگویی و سخن کم گویی جز سخن حق؛ زیرا از تمامیت و کمال حج و عمره این است که انسان زبانش را جز از سخن حق باز ندارد.

شرایط حج کامل انجام تمام واجبات و مناسک، و پرهیز از تمام محرمات، از شرایط حج کامل:
وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ... بقره : 196

از امام صادق علیه السلام نقل شده که در تفسیر آیه فوق فرمود: مقصود از اتمام حج و عمره، این است که به طور کامل واجبات را ادا نماید و از چیزهایی که مُحرم باید پرهیزد (محرمات)، پرهیز کند. (29)
دیدار و ملاقات با امام (واجب الاطاعه و معصوم)، از شرایط کمال و اتمام حج:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ... بقره : 196

امام باقر علیه السلام فرمود: «تَمَامُ الْحَجِّ لِقَاءُ الْأَمَامِ»؛ «اتمام و کمال حج، ملاقات کردن با امام (معصوم) است.» (30)

مراقبت از زبان و پرهیز از سخنان بیهوده و باطل در حال احرام و موسم حج، از شرایط حج کامل:
وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ... الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ... بقره : 197 - 196

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: «هر گاه مُحرم شدی برتو است که: تقوای الهی را رعایت کنی و زیاد ذکر خدا بگویی و سخن کم گویی جز سخن حق؛ زیرا از تمامیت و کمال حج و عمره این است که انسان زبانش را جز از سخن حق باز ندارد. خدای تعالی می فرماید: فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ . (31)
نیز نک : امنیت درحج

حج گزاران

آب رسانی به حج گزاران

آب دادن به حج گزاران و زائران خانه خدا، شغلی مهم و افتخارآمیز در میان ساکنان مکه در صدر اسلام:
أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَ عِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ جَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ... توبه : 19

اعتقاد مسلمانان ساکن مکه به برابری کار آب دادن به حجاج، با ایمان به خدا و آخرت و جهاد در راه خدا و باطل دانستن این اعتقاد از سوی خداوند:

أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَ عِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ جَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ... توبه : 19

تأمین آب مورد نیاز زائران خانه خدا امری ارزشمند در پیشگاه خدا:

أَجْعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَ عِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ جَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللَّهِ... توبه : 19

در این آیه، خدای تعالی فقط برابری کار آب رسانی به حجاج، با ایمان به خدا و معاد و جهاد در راه خدا را نفی کرده است، نه اصل ارزشمندی این عمل را.

نک : اقسام حج گزاران

الف - حج گزاران بلند همت حج گزاران بلند همت، خواهان نیکی (رفاه و آسایش) در دنیا و نیکی (رضای خدا و بهشت و سعادت) در آخرت و در امان بودن از عذاب جهنم:

و مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ... بقره : 201

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که در باره «رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً» فرمود: مقصود از «وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً» رضای خدا و بهشت در آخرت و مقصود از «آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً» توسعه رزق و روزی و اخلاق نیک در دنیا است. (32) البته حسنه دارای مفهوم وسیعی است و شامل هر نوع نیکی می شود. آنچه امام علیه السلام فرمود، مهمترین مصادیق و موارد حسنه است.

بهره مندی حج گزاران بلند همت، از نتایج دعا و اعمال خود (در دنیا و آخرت):

و مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ... أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا... بقره : 202 - 201

شناخت کامل دنیا و آخرت و امور آن عامل بلند همتی عده ای از حج گزاران:

و مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ... بقره : 201

از اینکه این حج گزاران اولاً: در دعایشان دنیا و آخرت را با هم می خواهند و ثانياً: فقط نیکی و خوبیهای آن را می خواهند، روشن می شود که آنان به دنیا و آخرت، معرفت کامل دارند و امور آن را به نیک و بد تقسیم و تنها نیکی های آن را انتخاب و در خواست می کنند.

ب - حج گزاران دون همت حج گزاران دون همت، فقط خواهان دنیا (اعم از نیک و بد) از خداوند:

...فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا... بقره : 200

بی اثر بودن اعمال حج گزاران دنیا طلب و محروم ماندن آنان از هرگونه بهره و پاداش در آخرت:

...فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ... بقره : 200

دعوت خداوند از حج گزاران به بلند همتی و جامع نگری و پرهیز از دون همتی و دنیا طلبی:

...فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَ مَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ * وَ مِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً

وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ * أُولَئِكَ لَهُمْ نَصِيبٌ مِمَّا كَسَبُوا... بقره : 201 - 200

معیار تقسیم حج گزاران تقسیم شدن حج گزاران به دو گروه، بر اساس نیت و درخواستشان از خداوند:

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَاذْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا... وَ مِنْهُمْ

مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَ فِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ... بقره : 201 - 200

نیز نک : حج گزار محصور

حج گزاران اولاً: در دعایشان دنیا و آخرت را با هم می خواهند و ثانياً: فقط نیکی و خوبیهای آن را می خواهند.

حج و قیامت سفر حج، یادآور سفر آخرت، و وسیله کسب توشه برای آن دیار:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَ مَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ

اللَّهُ وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى... بقره : 197

اجتماع حج گزاران، یادآور جمع شدن انسانها در قیامت:

وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اَعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ . بقره: 203

توجه به قیامت، زمینه ساز عمل به مناسک حج:

وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَمَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى وَ اتَّقُوا اللَّهَ وَ اَعْلَمُوا أَنَّكُمْ إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ . بقره: 203

نیز نک : اقسام حج گزاران و حج گزاران بلند همت

حقیقت حج فرار و عروج از «خود و ما سوای حق» به سوی خدا تشکیل دهنده حقیقت حج:

فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ ... ذاریات : 50

از امام صادق علیه السلام نقل شده که فرمود: فَفِرُّوا إِلَى اللَّهِ ... معنایش این است که حج انجام دهید. (33)
مقصود این است که حج از مصادیق بارز فرار و رفتن به سوی خدا است.

حج گزار محصور واجب نبودن اتمام و اکمال حج، در صورت محصور شدن (بازماندن از انجام حج به واسطه بیماری یا جلوگیری دشمن):

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ بقره : 196

فرستادن قربانی (به منا جهت ذبح آن در روز عید قربان) و تراشیدن سر، پس از ذبح، راه خروج از احرام حج، در صورت بازماندن از انجام مناسک به واسطه بیماری:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لَا تَحْلِفُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ بقره : 196

جایز نبودن تراشیدن سر برای حج گزار محصور، پیش از ذبح قربانی در قربانگاه:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لَا تَحْلِفُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ بقره : 196

جایز بودن تراشیدن سر برای حج گزار محصور پیش از ذبح قربانی در صورت ابتلا به بیماری یا عارضه ای در ناحیه سر:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لَا تَحْلِفُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ بقره: 196

واجب شدن کفاره (سه روز روزه یا اطعام به شش یا ده مسکین یا ذبح یک گوسفند) بر حج گزار محصور، در صورت تراشیدن سر، پیش از ذبح قربانی، به سبب ابتلا به بیماری یا عارضه ای در ناحیه سر:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ فَإِنْ أُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَ لَا تَحْلِفُوا رُءُوسَكُمْ حَتَّى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحَلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ بقره: 196

دعوت به حج فراخوانی مردم به حج از سوی ابراهیم خلیل علیه السلام به فرمان خداوند:

وَ اِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ ... وَ اَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ ... حج 27 - 26

وعده و اخبار قطعی خداوند به ابراهیم علیه السلام مبنی بر حضور مردم از راههای دور و نزدیک برای حج در پی

دعوت وی از آنان:

وَ إِذْ بَوَّأْنَا لِإِبْرَاهِيمَ مَكَانَ الْبَيْتِ... وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ
حج : 27 - 26

«يَأْتُوكَ رِجَالًا»، جواب امر است: «إِذْنِ فِيهِمْ وَ ان تَأْذِنَ فِيهِمْ يَأْتُوكَ رَاجِلِينَ...» (34)

تبلیغ و فراخوانی مردم به حج و زیارت خانه خدا از وظایف رهبران الهی:

وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ... حج : 26

گرچه مخاطب «وَ أَذِّنْ» یک نفر؛ یعنی ابراهیم علیه السلام است اما او به عنوان رهبر و پیامبر الهی مأمور چنین کاری بود.

ذکر خدا در حج یاد و ذکر خدا در حج، فرمان مؤکد خداوند به حج گزاران:

فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَ اذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ... .

فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ ذِكْرًا... وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ ... بقره : 203 - 199 ، 198

وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا... لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ... وَ الْبُذْنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا... حج : 27 و 28 و 36

لزوم ذکر و یاد خدا در حج بر اساس دستور و تعلیم خداوند:

...فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَ اذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ... بقره : 198

جهل و نادانی مردم پیش از اسلام نسبت به کیفیت ذکر خدا در حج:

...فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَ اذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَ إِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الضَّالِّينَ
بقره : 198

رهبری در حج لزوم انجام مراسم حج با محوریت رهبر الهی:

وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ... حج : 27

اینکه خداوند فرمود: «مردم از پیاده و سواره بر تو (ابراهیم) وارد خواهند شد»، می تواند متضمن دستوری باشد

به مردم که باید ابتدا به زیارت رهبر الهی بشتابند و با محوریت او حج انجام دهند.

لزوم دیدار با رهبر الهی در موسم حج:

وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ... حج : 27

این برداشت، با توجه به توضیح پیشین و این سخن امام باقر علیه السلام است که فرمود: «تمامیت و کمال

حج، ملاقات کردن با امام است.»

...ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ حج : 29

در روایتی از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: ...ثُمَّ لِيَقْضُوا تَفَثَهُمْ ملاقات با امام علیه السلام است. (35)

زمان حج حج، از واجبات دارای وقت و زمان معین:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ... بقره : 189

هلال های ماه، تقویم طبیعی و وسیله شناخت زمان و موسم حج:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ... بقره : 189

اهمیت فوق العاده زمان حج و انجام آن در وقت معین:

يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ... بقره : 189

ذکر «الحج» پس از «مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ»، بیانگر اهمیت فوق العاده حج و شناخت زمان آن است.

موسم حج، اوقاتی بس مقدس و مورد سوگند خداوند:

وَالْفَجْرِ * وَ لَيَالٍ عَشْرٍ * وَ الشَّفْعِ وَ الْوَتْرِ * وَ اللَّيْلِ إِذَا يَسِرُّ . فجر : 1-4

ابوالفتوح رازی در تفسیرش آورده است: جابرین عبدالله انصاری روایت کرده از رسول علیه السلام که گفت: فجر،

صبح ذی حجه است و لیالی عشر دهه اوست و شفع روز عید و وتر روز عرفه. (36)

امام صادق علیه السلام :

«... خدای تعالی با سخن خود؛... وَ لِلَّهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ... حج را واجب نکرد و از میان جمیع طاعات، آن را

به خود اختصاص نداد، جز برای آمادگی و توجه به مرگ و قبر و بر انگیزته شدن و قیامت.»

در روایت دیگر، از امام باقر و امام صادق علیهما السلام شفع به روز ترویه (هشتم ذی حجه) و وتر به روز عرفه

(نهم ذی حجه) تفسیر شده است و مقصود از وَ اللَّيْلِ إِذَا يَسِرُّ شب مزدلفه (شب عید قربان) است که حجاج

پس از وقوف به عرفات و مشعر به سوی منا سیر و حرکت می کنند. (37)

نیز نک : ماه های حج

فلسفه حج مشاهده منافع دنیایی و آخرتی و دستیابی به آنها، از فلسفه های وجوب حج بر مردم:

وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ * لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ... حج : 27 -

26

شخصی از امام صادق علیه السلام پرسید: مقصود از ...مَنَافِعَ لَهُمْ... منافع دنیا است یا منافع آخرت؟ حضرت

فرمود: همه آن (مقصود است). (38)

ذکر و یاد نام خدا و سپاسگزاری در برابر نعمت های او در روزهای معین (موسم حج و روزهای تشریق) از فلسفه

های وجوب حج بر مردم:

وَ أَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ * لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يَذْكُرُوا اسْمَ

اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَّعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ... حج : 28 - 27

دستیابی به فضل (بخشش و مغفرت) خدا، از فلسفه های حج:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ... لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ... بقره : 198 - 197

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ... وَ لَا آمِينَ الْبَيْتِ الْحَرَامِ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَ رِضْوَانًا... مائده : 2

مرحوم طبرسی در تفسیر لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ... احتمالاتی را ذکر کرده که از جمله آنها این

است: «بر شما منعی نیست که از پروردگارتان مغفرت بطلبید» و افزود: این معنا را جابر، از امام باقر علیه السلام

روایت نموده است. (39)

بهره مندی از هدایت و برکات عمومی خانه خدا، فلسفه وجوب حج بر مردم:

إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ... وَ لِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ إِلَيْهِ سَبِيلًا
وَمَن كَفَرَ فَإِنَّ اللَّهَ غَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ. آل عمران: 96 - 97

استغفار و یاد خدا در مکان های مقدس (همانند عرفات و مشعر و...) از فلسفه های وجوب حج:
...فَإِذَا أَقَضْتُمْ مِنْ عَرَفَاتٍ فَادْكُرُوا اللَّهَ عِنْدَ الْمَشْعَرِ الْحَرَامِ وَاذْكُرُوهُ كَمَا هَدَاكُمْ وَإِنْ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلِهِ لَمَنِ الصَّالِينَ *
ثُمَّ أَفِيضُوا مِنْ حَيْثُ أَفَاضَ النَّاسُ وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ... فَإِذَا قَضَيْتُمْ مَنَاسِكَكُمْ فَادْكُرُوا اللَّهَ كَذِكْرِكُمْ آبَاءَكُمْ أَوْ أَشَدَّ
ذِكْرًا... بقره: 200 - 198

توجه به مرگ و قبر و قیامت و آمادگی برای آنها، از فلسفه وجوب حج و اختصاص آن به خداوند:
...وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حِجُّ الْبَيْتِ... آل عمران: 97

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: «...بدان که خدای تعالی با سخن خود؛ ...وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ
حِجُّ الْبَيْتِ... حج را واجب نکرد و از میان جمیع طاعات، آن را به خود اختصاص نداد، جز برای آمادگی و توجه به
مرگ و قبر و بر انگیزته شدن و قیامت.» (40)

تمرین تعظیم شعائر الهی از فلسفه های حج:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحْلُوا شَعَائِرَ اللَّهِ وَ لَا الشَّهْرَ الْحَرَامَ وَ لَا الْهَدْيَ وَ لَا الْقَلَائِدَ وَ لَا آمِنَ الْبَيْتِ الْحَرَامَ... مائده: 2

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ. حج: 27
ذَلِكَ وَ مَنْ يُعْظَمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَ أَجَلْتُ لَكُمْ الْأَنْعَامَ... ذَلِكَ وَ مَنْ يُعْظَمْ شَعَائِرَ اللَّهِ فَإِنَّهَا مِنْ
تَقْوَى الْقُلُوبِ... وَ الْبُذُنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ... مائده: 32، 30 و 36
تمرین شرک زدایی و پرهیز از سخنان باطل، از فلسفه های حج:

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ... ذَلِكَ وَ مَنْ يُعْظَمْ حُرْمَاتِ اللَّهِ فَهُوَ
خَيْرٌ لَهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَ أَجَلْتُ لَكُمْ الْأَنْعَامَ إِلَّا مَا يُتْلَى عَلَيْكُمْ فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ وَ اجْتَنِبُوا قَوْلَ الزُّورِ. مائده: 27
و 30

اعلان عمومی برائت از مشرکان، از فلسفه های حج:

وَ أَذَانٌ مِنَ اللَّهِ وَ رَسُولِهِ إِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْأَكْبَرِ أَنَّ اللَّهَ بَرِيءٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ وَ رَسُولُهُ... توبه: 3
رفع فقر و گرسنگی از اهداف واجب شدن فریضه حج و قربانی بر انسان:

وَأَذِّنْ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَأْتُوكَ رِجَالًا وَ عَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ
لِيَشْهَدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ وَ يُذْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ فِي أَيَّامٍ مَعْلُومَاتٍ عَلَى مَا رَزَقَهُمْ مِنْ بَهِيمَةِ الْأَنْعَامِ فَكُلُوا مِنْهَا وَ أَطْعَمُوا
الْبَائِسَ الْفَقِيرَ * وَ الْبُذُنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ فَادْكُرُوا اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا صَوَافٍ فَإِذَا وَجَبَتْ
جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَ أَطْعَمُوا الْقَانِعَ وَ الْمُعْتَرَّ... حج: 27 ، 28 و 36

رسیدن به تقوای الهی از عالی ترین فلسفه وجوب حج:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ وَ مَا تَفَعَّلُوا مِنْ خَيْرٍ يَعْلَمُهُ
اللَّهُ وَ تَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى... بقره: 197

وَ الْبُذُنَ جَعَلْنَاهَا لَكُمْ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ لَكُمْ فِيهَا خَيْرٌ... لَنْ يَنَالَ اللَّهُ لُحُومُهَا وَ لَا دِمَاؤُهَا وَ لَكِنْ يَنَالُهُ التَّقْوَى
مِنْكُمْ... حج: 37 - 36

کسب رضای خدا، از مهمترین فلسفه های حج:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ... وَ لَا آمِينَ النَّبِيِّ الْحَرَامَ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنْ رَبِّهِمْ وَ رِضْوَانًا... مائده : 2

فوت حج گزار بخشیده شدن گناهان حج گزار پرهیزکار فوت شده، در ایام تشریق:
وَ اذْكُرُوا اللَّهَ فِي أَيَّامٍ مَعْدُودَاتٍ فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ وَ مَنْ تَأَخَّرَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ لِمَنِ اتَّقَى... بقره :

203

امام صادق علیه السلام درباره ...فَمَنْ تَعَجَّلَ فِي يَوْمَيْنِ... فرمود: «يَغْنِيَمَنْ مَاتَ قَبْلَ أَنْ يَمْضِيَ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ»؛
«هرکس (از حج گزاران) پیش از بازگشت از منا بمیرد، گناهی براون نیست». (41)

ماه های حج لزوم انجام مناسک حج در ماه های حج (شوال، ذی قعدة و ذی حجه):

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ... بقره : 197

ماه های حج، ماه هایی معین و غیر قابل تبدل، تغییر و تقدیم و تأخیر:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ... بقره : 197

قید «مَعْلُومَاتٌ» در واقع در ردّ یک رسم جاهلی است که بر اساس آن، مردم عصر جاهلیت برای آزاد بودن در
جنگ و خونریزی، ماه های حرام را تغییر می دادند. (42)

صحیح نبودن احرام بستن به نیت حج (به طور عموم) و عمره تمتّع جز در ماه های حج:

الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ... بقره : 197

ماه های حج، دارای قداست و احترام ویژه:

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ... مائده : 97

حرمت جنگ و خونریزی در ماه های حج:

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ... مائده : 97

حرمت و قداست ماه های حج ناشی از جعل و تشریع خداوند:

جَعَلَ اللَّهُ الْكَعْبَةَ الْبَيْتَ الْحَرَامَ قِيَامًا لِلنَّاسِ وَ الشَّهْرَ الْحَرَامَ... مائده : 97

مراقبت از زبان در حج

لزوم مراقبت زبان از هر سخنی، جز سخن حق، در موسم و احرام حج:

وَ أَتِمُّوا الْحَجَّ وَ الْعُمْرَةَ لِلَّهِ... الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَ لَا فُسُوقَ وَ لَا جِدَالَ فِي

الْحَجِّ... بقره : 197 - 196

از امام صادق علیه السلام نقل شده است که فرمود: «هرگاه مُحَرَّم شدی، برتو است که: تقوای الهی را رعایت کنی
و بسیار به ذکر خدا پردازی و سخن، کم گویی جز سخن حق؛ زیرا از تمامیت و کمال حج و عمره، این است که
انسان زبانش را جز از سخن حق باز بدارد. خدای تعالی می فرماید: «فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ...» (43)

ممانعت از حج جلوگیری از انجام حج، گناه و تعدی به فرمان خداوند:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَحِلُّوا شَعَائِرَ اللَّهِ... وَ لَا آمِينَ النَّبِيِّ الْحَرَامَ... وَ لَا يَجْرِمَنَّكُمْ شَنَاٰنُ قَوْمٍ أَنْ صَدُّوكُمْ عَنِ

الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ أَنْ تَعْتَدُوا وَ تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَ التَّقْوَى وَ لَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَ الْعُدْوَانِ . مائده : 2

پى نوشت ها :

- 1 . نک : مجمع البيان و الميزان، ذيل آيه .
- 2 . نک : همان.
- 3 . نورالثقلين، ج 1، ص 203، ح 744 و 745
- 4 . نک : مجمع البيان و تفسير نمونه، ذيل آيه .
- 5 . نور الثقلين، ج 2، ص 186 - 185، ح 47 - 42
- 6 . همان، ص 186، ح 49 - 48
- 7 . الكافي، ج 4، ص 292 ؛ الحقائق الناضره، ج 14، ص 314
- 8 . الميزان، ذيل آيه.
- 9 . نورالثقلين ، ج 1، ص 196، ح 712 و 713
- 10 . مجمع البيان، ذيل آيه.
- 11 . كافي، ج 4، ص 290
- 12 . نورالثقلين، ج 3، ص 487، ح 72
- 13 . مجمع البيان، ذيل آيه.
- 14 . وسائل الشيعه، ج 11، ص 25
- 15 . وسائل الشيعه، ج 11، ص 26
- 16 . مجمع البيان، ذيل آيه.
- 17 . نور الثقلين، ج 1، ص 375، ح 289 و نیز ص 373، ح 282
- 18 . زبده البيان فى احكام القرآن، ص 224
- 19 . نور الثقلين، ج 2، ص 186 - 185
- 20 . همان، ص 184 و 185
- 21 . نک : مجمع البيان و الميزان، ذيل آيه.
- 22 . الكافي، ج 4، ص 542 و نک : مجمع البيان، ذيل آيه.
- 23 . مجمع البيان، ذيل آيه.
- 24 . مجمع البيان، ج 1 و 2، ص 529
- 25 . مجمع البيان، ج 3 و 4، ص 831 ؛ الكشف، ج 2، ص 218
- 26 . زبدة البيان فى احكام القرآن، ص 232
- 27 . نورالثقلين، ج 1، ص 181، ح 641
- 28 . تفسير عياشى، ج 1، ص 114، ح 258
- 29 . كافي، ج 4، ص 264، ح 1 ؛ تفسير عياشى ، ج 1، ص 106، ح 221
- 30 . كافي، ج 4، ص 49، ح 2
- 31 . نورالثقلين، ج 1، ص 183، ح 651
- 32 . تفسير عياشى، ذيل آيه.

- 33 . مجمع البيان، ج 9 و 10، ص 242
- 34 . الميزان، ذيل آيه.
- 35 . نورالثقلين، ج 3، ص 492، ح 96
- 36 . ابوالفتوح رازی، چاپ آستان قدس رضوی، ج 20، ص 256 نیز نک : مجمع البيان، ذيل آيات.
- 37 . مجمع البيان، ذيل آيات ؛ نور الثقلين ،ج 5، ص 571
- 38 . نورالثقلين، ج 3، ص 488، ح 77
- 39 . مجمع البيان، ج 1 و 2، ص 527
- 40 . بحارالانوار، ج 96، ص 125
- 41 . نورالثقلين، ج 1، ص 201، ح 740
- 42 . مجمع البيان، ذيل آيه.
- 43 . نورالثقلين، ج 1، ص 183، ح 651